

Kristin Synnøve Kjos

SPRÅKFORSKEREN HALLFRID CRISTIANSEN – CON AMORE

Hallfrid Christiansen (1886 – 1964) var den første kvinnen som tok doktorgrad i nordisk språkvitenskap. Hun var en del av et metodisk paradigmeskifte, i tillegg studerte hun noe så useriøst som nordnorske dialekter. Heldigvis for oss i dag er det noen som har tatt vare på arkivmaterialet, slik at vi kan lære henne å kjenne.¹

Hallfrids siste vilje

I 2016 mottok Universitetet i Bergen arkivmaterialet etter Språksamlingene i Oslo. Det kom i store lastebiler over fjellet, med alt fra kartsamlinger til murpuss fra kjellerne på Blindern. Blant alt dette var også arkivet etter forskeren Hallfrid Christiansen.

Arkivmaterialet består av 12 hyllemeter med korrespondanse, målføreprøver, annen faglig produksjon i form av forelesninger og foredrag, vitenskapelige og populærvitenskapelige artikler, avisartikler om og av

Passfoto av Hallfrid Christiansen fra 1948.

¹ Artikkelen er tidligere publisert i *På Høyden*, Universitetet i Bergen.

henne, søknader og mye mer. Noen uker før hun døde, skrev hun i testamentet sitt:

«Som min siste vilje bestemmer jeg, Hallfrid Christiansen født 20/2 1886, at etter min død skal alt jeg etterlater meg av materiale som er samlet eller utarbeidet, ordnet, systematisert og/eller som foreligger i kartoteks eller manuskripts form, og som gjelder mitt fagområde som språkforsker i videste forstand, tilfalle Universitetet i Oslo, slik at dette kan stille det til rådighet ved utlån til hovedfagsstuderende og andre språkforskere som trenger det til sine spesialstudier. Bøker, manuskripter og utkast som ligger uordnet i bunker må ettersees og ordnes og kritiseres og det som er verdiløst, kastes. Det samme må gjøres med manuskripter og utkast som ligger spredt utover eller i bokhyllen.»

Etter hva vi sitter igjen med, vil jeg anta at ryddejobben ble for krevende for dem hun hadde tiltenkt den oppgaven. Godt for oss er det, for ellers ville kanskje mye interessant gått tapt.

Fra Gimsøya til «Gimsøy-målet»

Hallfrid, tidligere Andreassen, ble født på Gimsøya i Lofoten. Hun vokste opp i en storfamilie der faren var lærer og klokker. Etter folkeskolen gikk hun på folkehøgskolen på Ekren ved Melbu (1903–1904). I 1906 var Hallfrid 20 år, og hun begynte på Angells privatskole i Kvæfjord. Året etter giftet hun seg like godt med skolens grunnlegger, Rasmus Chr. Angell (1875–1907). Uheldigvis døde han av tuberkulose året etter. Hallfrid arbeidet noen år som huslærer forskjellige steder i Nord-Norge, før hun reiste til Kristiania. Der livnærte hun seg som kontordame, journalist og privatlærer. Hun giftet seg på nytt med journalisten Olav Lüchen Kopstad (1896–1915), men det året

hun fødte datteren Solfrid, døde også han. Datteren ble sendt nord-over, mens hun ble igjen i hovedstaden for å arbeide og studere.

I 1925 fullførte Hallfrid eksamen artium. Da var hun 39 år, og gift for tredje gang med arkitekten Julius Christiansen (1880–1967). Ekteskapet og den økonomiske tryggheten ga henne muligheter til å utdanne seg videre. Ti år etter eksamen artium disputerte hun for doktorgraden med avhandlingen «Gimsøy-målet» (1935). Da ble hun den aller første kvinnen med doktorgrad i nordisk språkvitenskap.

Forsker før sin tid

Hallfrid ble aldri tatt inn i varmen av fagmiljøet sitt og anerkjent med en fast stilling. Hun var ansatt i flere midlertidige stillinger, ved universitetene i Oslo og i Bergen. Hun utførte forskning og feltarbeid enten ved hjelp av stipendmidler eller fra egen lomme.

Hun holdt en rekke forelesninger i emner knyttet til norske dialekter, veiledet hovedfagsstudenter og skrev flere vitenskapelige artikler for nordiske og ikke-nordiske vitenskapelige tidsskrift. Av arbeidene hennes, er lærerheftene om norske dialekter (1946–1948) det mest kjente. Hun ble også utmerket som medlem av Det Norske Videnskaps-Akademi. Hallfrids største ønske var imidlertid å få en fast stilling, slik at hun kunne slippe hele tiden å tenke på hvordan hun skulle finansiere forskningen sin. Årsaken til denne motviljen fra fagmiljøet var sammensatt. Det er allikevel tre klare trekk som peker seg ut.

Hallfrids forskning brøt med den rådende vitenskapelige tradisjonen. Norsk målførearkivs leder Sigurd Kolsrud var førsteopponent da hun disputerte. Han kunne ikke finne noe positivt ved avhandlingen hennes. Han mente at man burde studere «*landsmaalet og dets dialekter*»

og ta hensyn til den historiske utviklingen av ord og språk. Det ble derfor helt uinteressant å studere én enkel dialekt, som Hallfrid gjorde med sin avhandling «Gimsøy-målet». Hun ønsket imidlertid å forstå dialekten ut ifra samtidens språk, og ikke som en del av et fornorskningssprosjekt.

En annen forklaring er at hun valgte nordnorske dialekter som forskningsemne. Ivar Aasen la an tonen allerede i 1845 da han sa «*Thi hva Dialekten i Nordlandende angaar, da maa det antages at denne er af mindre Vigtighed*» (fra Karlsen, 1998). Det nordnorske ble altså i god tradisjon sett på som uvitenskapelig og uviktig å forske på, og hadde blitt et «sørgelig forsømt emne» (Sommerfelt, 1964). Også her var hun en pionér som banet vei for nordnorske dialektstudier.

En siste sten til byrden var at hun var av feil kjønn, og dermed også var på feil sted. I artikkelen *Hun samlet de nordnorske dialektene* (Apollon, 2016) står det først i ingressen, at Hallfrid var en 49 år gammel husmor da hun disputerte. Selv spøkte hun med at hun hadde grøtsleven i den ene hånden og pennen i den andre (Sommerfelt, 1964). Til tross for spøken, kan det likevel tenkes at hun ikke så på seg selv som en typisk husmor. Hennes ambisjoner lå helt andre steder. I et ikke-publisert radioforedrag for Husmortimen (1939), beskriver hun dilemmaet mange av datidens kvinner med høy utdanning sto i:

«Men der finnes (...) kvinnelige videnskapsmenn som ikke er så heldige at deres egne interesser faller sammen med miljøets. De må føre en dobbelttilværelse som er både tidsspillende og enerverende. Og hvis de ikke tåler ensomheten blandt sine egne er de nødt til å skape sig et eget miljø utenfor hjemmet, hvor de kan få utfolde sin egentlige personlighet.»

Ut ifra det vi kan forstå, var Hallfrid – med en så stor produksjon på de få årene hun var aktiv som forsker – antakelig en av de heldige kvinnene som fikk støtten hun trengte hjemmefra. Det var imidlertid helt andre holdninger som møtte henne på arbeidsplassen. Det språkvitenskapelige miljøet var en mannsbastion, og det var en vanskelig oppgave å få innpass der man ikke var ønsket. Hallfrid forklarer:

«Teoretisk står menn og kvinner her i samme bås. Men i praksis er det mange ting som gjør det vanskeligere for kvinner enn for menn (...) Kvinners vitenskapelige arbeider har jo til siste tid vært underkastet mannlig bedømmelse, og da er det klart at det er de prestasjoner som kan måles så å si med tall og metermål som lettest kan opnå en rettferdig dom, mens humanistiske arbeider, som må få en mere skjønnsmessig vurdering vanskeligere slipper igjennom. Mannen er enda ikke fortrolig med kvinnens uttrykksmåte og oppfatter den lett som utslag av noen mindre verdifullt.»

Hallfrid hadde alle odds mot seg da hun som kvinne ønsket en posisjon innen språkvitenskapen, med nye vitenskapelige idéer og studier av språk nord for polarsirkelen. Man kan jo lure på hva som fikk henne til å fortsette.

Forskning ut til folket

Hallfrid var vitebegjærlig. I arkivmaterialet finner vi spor etter hennes interesse for språk fra tidlig ungdom. I perioden 1902–1906 hadde Hallfrid brevvenninnen Ingebjørg Sigurdsdottir på Island. De første brevene fra Ingebjørg var skrevet halvveis på dansk og islandsk, men etter hvert gikk de over til å bare være på islandsk. Man kan gå ut ifra at om Hallfrid ikke kunne skrive islandsk selv, så forsto hun innholdet i brevene.

Videre i livet lærte hun seg gammelgermanske språk, gresk og sanskrit, og hun hadde bifagseksamen i tysk. Vi vet også at hun kunne fransk, siden hun i begynnelsen av sin forskningskarriere (1937-1838) studerte ved Sorbonne i Frankrike. Det finnes også spor i arkivet som tyder på at hun hadde kjennskap til russisk.

Hallfrid likte å forelese og formidle, og det fortelles at hun var en populær foreleser og foredragsholder, en gjerning hun holdt på med helt til det siste. Fra høsten 1940 finnes det et usendt utkast til søknad til stillingen som leder av det «Propedevtiske kursus i fonetikk og almen lingvistik», der hun skriver: *«Siste høstsemester har jeg nyttet doktorens rett til å holde forelesninger ved Universitetet, og har gitt en innføring i norsk dialektologi for bortimot 60 tilhørere.»*

At hun benyttet seg av doktorens rett, betyr at ingen kunne nekte henne å undervise siden hun hadde en doktorgrad. Hun fikk ingen vederlag eller annen støtte fra instituttet, men hun valgte å undervise allikevel.

Hun ønsket at forelesningene hennes ikke bare skulle være av interesse for norskstudenter, det var viktig for henne at andre språkinteresserte kunne følge dem. Hun hadde også som mål at andre utenfor fagmiljøet skulle få ta del i kunnskapen. Hun så det som sin oppgave å gjøre språkvitenskapelige metoder og resultater tilgjengelige for folk flest:

«(...) har planer om å skrive helt populære innføringer i fonetikk, fonologi, skandinavisk språkhistorie og språkgeografi. Legfolk bør få innblikk i de grunnleggende prinsipper for de videnskaper, som beskjeftiger seg med de viktigste av alle hjernefunksjoner: språket og talen, og bør settes i stand til å se vårt eget talemåls og skriftmåls sammenheng med det som står oss nærmest.»

Forskning av og med folket

Hallfrid var også en særdeles aktiv feltlingvist, og utførte flere reiser både under studiene sine og etterpå. Etter krigen og fram til 1962 registrerte hun dialekter hver sommer, og det var særlig nordover som var reisemålet. Til slutt hadde hun kartlagt dialektene i mesteparten av Nordland og Troms fylke, så langt nord som kommunene Karlsøy og Lyngen (Karlsen, 2011).

Hallfrid arbeidet for å få oppfylt sin aller største drøm; å gi ut en nordnorsk dialektordbok. Dette klarte hun ikke å realisere. Imidlertid har vi alt forarbeidet i arkivet, inkludert en samling på over 85.000 ordboksedler.

Feltarbeidet hennes er det mest særegne materialet i arkivet etter Hallfrid. Det består av mengde med feltnotater og korrespondanse med heimelsmenn- og kvinner, i dag kalt informanter. Hun hadde regelmessig kontakt med flere av dem, og deres bidrag er den dag i dag uvurderlig. All korrespondanse ble journalført i egne bøker, med små beskrivelser over hva saken gjaldt. I de mange brevene som finnes, skinner det igjennom at folk satte pris på henne. Hun kom dem nær som mennesker. Brevene er fulle av private betroelser og hjertesukk:

«Takk for samvær i sommer, og for brevet. Det er nesten oppkvikende å treffe virkelige åndsmennsker, men da tendet det også en halvglemt lengsel etter å få ofre meg for slikt. Jeg ville være dikter, jeg ville samle gamle sagn og fortellinger og bygge bøker og historiske romaner av det. Nå, det er jo nesten latterlig – jeg som er lærerinne og husmor og har mer enn nok å gjøre.» (brev fra Stamsund, 1947).

Con amore

Hallfrids glede og iver etter å forske var nærværende gjennom hele hennes forskerkarriere. Hun ga seg aldri, og man sitter igjen med en følelse av at her er det mer enn stahet og jernvilje som var drivkraften hennes.

Kjell Venås forklarte det så fint at Hallfrid var drevet av *con amore*, kjærlighet til faget. Videre sier han at «*Om vi ser på det som kom i avhandlingar og sider, så er det ikkje lite, men det blir endå større dimensjonar over verket når ein tenkjer på kva slags sider dette er, kva arbeid som ligg bak det som er vitskapssider, og det som kanskje berre vart bakgrunnskunnskap og samlingar i skuffar og skåp, som andre kan nyte godt av.*» (Venås, 1986).

Heldigvis for oss var dette en konkret form for kjærlighet som har satt spor etter seg. Hallfrids kjærlighet til språkvitenskapen finnes i arkivmaterialet, og hvis vi leter der, kan det hende at vi er så heldige å få oppleve et snev av den.

Kilder

- Knut E. Karlsen: Hallfrid Christiansen – nordnorsk språkforskar mellom to tradisjonar. Ei faghistorisk utgreiing med vekt på «Gimsøy-målet». Hovedoppgave, UiT, 1997
- Knut E. Karlsen: Hallfrid Christiansen – offer for eit manglande paradigmeskifte i nordisk språkvitskap i Noreg? Fra Mål og Middel i Nordisk Språkvitskap, HBO-rapport 4/1998
- Knut E. Karlsen: Hallfrid Christiansen – språkforskaren frå Lofoten. Fra Lokalhistorisk magasin, 02 2011
- Trine Nickelsen: «Hun samlet de nordnorske dialektene» i forskningsmagasinet Apollon (1.feb.2016)
<https://www.nrk.no/nordland/hun-var-nord-norges-svar-pa-ivar-aasen-men-ble-motarbeidet-og-glemt-1.13246595>
- https://nbl.snl.no/Hallfrid_Christiansen
- Kjell Venås: «Hallfrid Christiansen – ein faghistorisk presentasjon», *Målvitskap og målrøkt. Festskrift til 70-årsdagen 30. november 1997*, s. 302–336.
- Sommerfelt, Alf: «Dr. Hallfrid Christiansen er død» Minneord i Aftenposten, 1964 (arkivmateriale)
- Alle sitat etter Hallfrid Christiansen er kildemateriale fra arkivet ved Språksamlingene, Universitetsbiblioteket ved UiB.